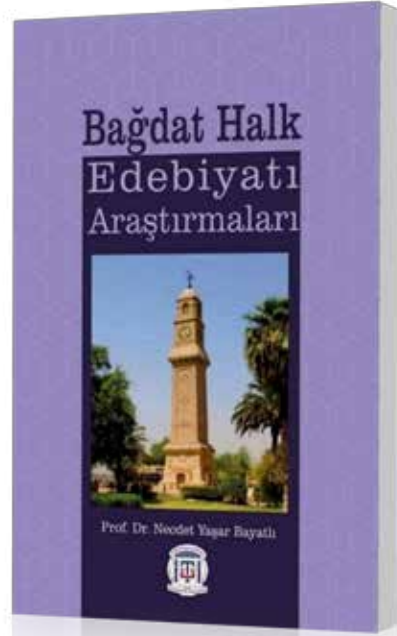

IRAK TÜRKMEN FOLKLORUYLA İLGİLİ KİTAPLAR

İsmet Çetin

Irak coğrafyasında yaşayan Türk grupları, yoğun olarak Kerkük (Kerkük Merkez İlçe, Dibis, Tavuk ve Havice), Musul (Ninova), Diyala, Selahattin, Bağdat ve Erbil vilayetleri ve çevresinde yaşamaktadırlar. Türk nüfusu, genel Irak nüfusunun (38,146,025) % 16'sını teşkil etmektedir ki bu da yaklaşık dört milyonluk bir nüfusun varlığın göstermektedir.

Uzun süre Türkçe eğitimin yasaklandığı Irak'ta Türklerin kendi içlerinde "Türkmen kardeşliği" bilinciyle dayanışma hâlinde olmaları, içe kapanıp âdeta kendilerine bir koruma kalkını oluşturmaları, Türkçe ve Türk kültürünü yaşamaları ve yaşatmaları, Türk kültürüne mensubiyet bağıyla bağ-

lanmalarını sağlamış, bu bağı güçlendirmiştir. Rejimin en katı olduğu dönemlerde bile bütün şartları zorlayarak Türkçe ve Türk olma duygusunu kaybetmeyen Türkmen toplumu günümüzde dört yüzün üzerinde eğitim kurumuyla Türkçe eğitim yapmaktadır. Türkçe eğitim ve yayının yasak olduğu dönemlerde kültür kodlarını sözlü gelenek yoluyla aktaran Türkmenlerle ilgili çalışanlar ve çalışmalar son dönemlerde oldukça çoğalmış, özellikle sözlü gelenekte yaşayan kültür ürünlerinin derlenmesi profesyonelce yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda çalışanlardan birisi Bağdat Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Necdet Yaşar Bayatlı'dır. Türkiye'de de kitap ve bilimsel yazıları yayımlanan Bayatlı, Irak Türkmenleri arasında sözlü gelenekte yaşayan kültürel verileri toplamış, bilimsel yöntemlerle kitaplaştırmıştır.

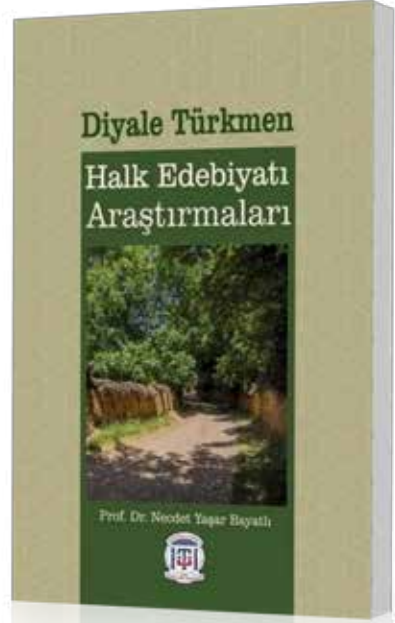
Irak Türkmen Halk Edebiyatı Üzerine İncelemeler, Türkmen Kardeşlik Ocağı

Genel Merkez Yayınları, Bağdat 2016, 152 s.

Kitapta, daha önce yayımlanmış bildiri ve makalelerin yanında ilk defa yazılan araştırma yazıları da bulunmaktadır. Her çalışmanın ayrı bölümler hâlinde gösterildiği kitapta; “Bağdat Folklorunda Muharrem Ayı Pratikleri ve Bu Pratiklerdeki Unsurların Türk İnanç Sistemindeki Benzerlikleri Üzerinde Bir İnceleme”, “Irak Türkmen Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kadınlar İçin Kullanılan Güzellik Kavramı ve Vasfi Üzerine Bir İnceleme”, “Türk Halk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Irak Türkmenleri Arasında Atasözü İçerikli Hoyrat Örnekleri”, “Diyale-Hanekin İlçesi Halk Masallarının Motif Yapısı (İnceleme-Metin)”, “Bağdat’tan Derlenen Halk Masallarının İncelenmesi”, “Türkçeden Arapçaya ve Arapçadan Türkçeye Tercüme Yapan Tercümanların Karşılaştığı Sorunlar ve Açılması Öngörülen Irak Tercüme Okulu ile İlgili Bazı Öneri ve Notlar”, “Türkçe-Arapça Tercümelerde Deyimlerin Rolü ve Kullanımı” ve “Irak Üniversitelerinde Türk Dili/Türkoloji Eğitimi” başlıklı çalışmalar bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri Arasında Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine İncelemeler, Türkmen Kardeşlik Ocağı Genel Merkez Yayınları, Bağdat 2017, 128.

“Türk Halk Hikâyelerinden Arzu Kamber (Arzu Qamber) Hikâyesinin Kerkük ve Tuzhurmatı Varyantlarının Mukayesesi (İnceleme ve Metin)” ve “Arzu Kamber Hikâyesinin Irak Türkmenleri Arasında Tespit Edilen Yeni Bir Varyantının İncelenmesi” adlı iki makale bulunmaktadır. Çalışmanın, Türk kültür coğrafyasında yaygın olarak anlatılan Arzu ile Kamber hikâyesiyle ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

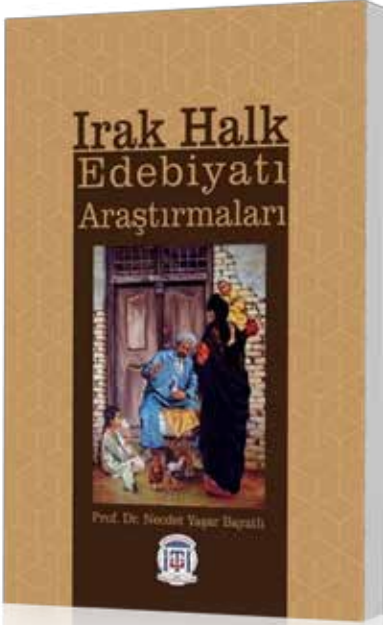
Diyale Türkmen Halk Edebiyatı Araştırmaları, Irak Tercümanlar Birliği Genel Merkez Yayını, Bağdat 2020, 142 s.

“Diyale İline Bağlı Hanekin İlçesi Türkmen Halk Kültüründe Memoratların İncelenmesi” ve “Diyale İline Bağlı Kızlarbat Nahiyesinde Türkmen Halk Edebiyatı Örneklerinin İncelenmesi” başlıklı makalelerden oluşmaktadır.

Alan araştırmasında toplanan anlatılar üzerine oluşturulan çalışma, genel okuyucu tarafından bilinmesi gerekli sözlerin yer aldığı “Sözlük” ve “Kaynakça” ile sonlandırılmıştır.

Irak Halk Edebiyatı Araştırmaları, Irak Tercümanlar Birliği Genel Merkez Yayınları, Bağdat 2020, 120 s.

Kitapta, “Irak’ta Aşiretler Arası İhtilaf-lara Yol Açan Olaylarla İlgili Halk Anlatılarının Tespit Edilmesi” başlığı altında aşiret arası çatışmaları konu edinen anlatılar toplanmış, bunların mahiyet-

leri hakkında bilgi verilmiştir. Toplumsal bir problem olarak görülen aşiretler arası çatışmalarla ilgili anlatıların “korku ve tedbir”i merkeze aldığı tespit edilerek, bunun nedeni merkezî otoritenin zayıflamasına bağlanmaktadır.

“Halk Edebiyatı Çerçevesinde İncelenmesi ve Irak Örneğinde İnternet İletişim Aracı Whatsapp’ta Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bölümde, toplumun farklı kesimler tarafından Whatsapp aracılığıyla yayılan fıkralar derlenmiş. Arapça ve Türkçe derlenen fıkralar; karı koca ve özel hayatla ilgili, güzellik-çirkinlik, Irak’ın sosyo-ekonomik yapısı, zenginlik-yoksulluk, din adamları ve dincilerle ilgili, siyaset ve siyasetçilerle ilgili, aptallarla ilgili, sarhoşlarla ilgili fıkralar ile Nasreddin Hoca fıkraları ve tasnife girmeyen bir fıkra örneği verilmiştir. Fıkraların dışında ibretlik ve bazı güldürücü anlatılar da yer almıştır. Anlatılan fıkraların küresel özellik kazandığına dik-

kat çeken çalışmada, fıkraların konuya uygun resimler zenginleştirildiği tespit edilmiştir.

Irak Türkmen Folklor Araştırmaları, Irak Tercümanlar Birliği Yayınları, Bağdat 2020, 108 s.

Kitap, daha önce yayımlanmış iki makaleden oluşmaktadır. Makalelerin her ikisi de alan araştırmasıyla tespit edilen bilgiler üzerine bina edilmiştir. “Irak Türkmenleri Arasında Bazı Hayvanlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünlerinin İncelenmesi” başlıklı makalede, sözlü gelenekte yaşayan hayvanlarla ilgili anlatılar ve çevresinde oluşan inançlar ile bunların yorumlarına yer verilmiş, anlatıların Türk kültür coğrafyasında benzerlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

“Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri Çerçevesinde Oluşan Sözlü Halk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Geleneksel Anlatıcıları” başlıklı yazıda Kerbela olayları ve sonuçlarına kısaca temas edildikten sonra Irak coğrafyasında yaşayan Türkmenler arasında Muharrem ayı ve bu dönemde yapılan ritüeller ve kaynakları üzerinde durulmuş, muharremiye olarak adlandırılabilir şair örnekleri ile Kerbela olaylarıyla ilgili teşekkül eden hikâyelerin anlatıcıları hakkında bilgi verilmiştir.

Irak Halk Kültürü Araştırmaları, Irak Tercümanlar Birliği Genel Merkez Yayınları, Bağdat 2020, 126 s.

Kitapta iki makale yer almaktadır. Bunlar; “Bağdat Halk Kültüründe Adak ve Adak Türlerinin İncelenmesi” ve “Irak’ta Facebook ve Diğer Sosyal Paylaşım Sitelerinde Korona virüs Salgını Etrafında Oluşan Fıkraların İncelenmesi”dir.

Bağdat Halk Edebiyatı Araştırmaları, Irak Tercümanlar Birliği Yayınları, Bağdat 2020, 108 s.

Kitapta yer alan ve alan araştırmasına dayanan “Mitik Çağların Bir İzi Olarak Bağdat Coğrafyası Örneğinde Günümüzde Hayvan ve Böcek Dilinden Anlatılan Fıkralar” adlı daha önce okunmuş bildiride hayvanların dilinden anlatılan fıkralar, fıkraların kaynakları üzerinde durulmuş, bunların mitik dönemin izlerini taşıdığı tespit edilmiştir.

“Bağdat Coğrafyası Örneğinde Nazarla İlgili Halk Anlatıları” adlı yazıda, nazarla ilgili bilgi verildikten sonra sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenen nazarla ilgili anlatı ve bilgiler değerlendirilmiş, anlatıların masal, destan, hikâye gibi diğer halk edebiyatı ürünlerinin devamı niteliğinde olduğu sonucuna varılmıştır.

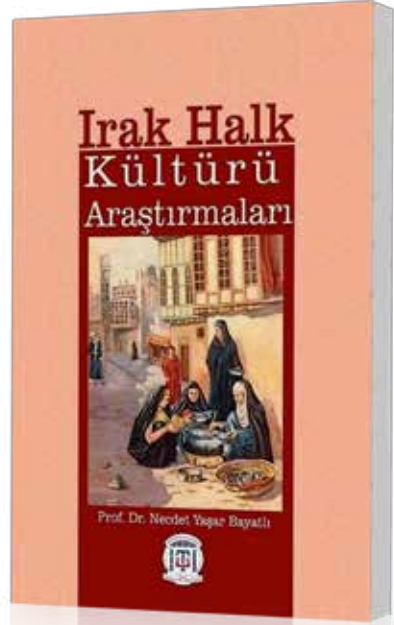
Irak Türkmen Folklorunda İyeler (Karşılaştırmalı Bir İnceleme), Kültür Bakanlığı Yayınları, Bağdat, 2017, 168 s.

Irak Türkmenleri arasında sözlü gelenekte yaşayan kült varlıklar, iyeler ele alınmış. Giriş’te, “Tengri/ Türk Tengri-si/ Bir Tengri/ Tanrı” anabashlığı altında eski Tük inanç sistemi hakkında bilgi verilmiş, bazı inanmaların İslamî görünümle yaşadığı tespit edilmiş.

Kitapta “İyeler” başlığı altında, 1. Koryucu İyeler, 2. Kara İyeler, 3. Gökyüzü İyeleri, 4. Yeryüzü İyeleri, 5. Ev, Ocak ve Ateş İyeleri, 6. Kişioğlu, Ata ve Ata Ruhı olarak altı alt başlık altında sınıflandırılmış ve örnekler verilmiştir.

Yazılı ve sözlü kaynaklardan toplanan bilgilerle zenginleşen çalışma, “Kaynakça”da da belirtildiği gibi geniş bir alan araştırmasına dayandırılmıştır.

Kitap, Irak Türkmen sahası dışında kalan okuyucuların yararlanacağı söz ve

söz gruplarıyla bunların anlamlarının verildiği “Sözlük” ile tamamlanmıştır.

Irak Türkmen Folklorunda Geçiş Dönemleri Etrafında Oluşan Hak İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bağdat 2017, 453 s.

Kitap, “Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi” adlı doktora tezinin “İyeler” ana başlığını taşıyan bölümün çıkartılarak kitaplaştırılmış hâlidir.

Kitap, “Giriş” ve beş bölümden oluşmaktadır. Kitapta işlenen konu, konunun önemi, Irak’ta Türkmen varlığı ve tarihi, sosyo-kültürel yapı, eğitim ve dil özellikleri ve inanç yapısı hakkında bilgilerin yer aldığı “Giriş”le başlamaktadır.

I. Bölüm, Irak Türkmenleri arasında geçiş dönemleri işlenmiş, burada doğum âdetleri, inanç ve uygulamalar, ad

koyma, nazar gibi konuların yanında sünnet ve törenleri ve çocuklara yönelik bazı tedavi yöntemleri üzerinde durulmuştur.

II. Bölüm, evlilik kurumu işlenmiş. Evlilik hazırlıkları, kız beğenilmesinden düğün ve düğün sonrası uygulamalar, gelin -kaynana ilişkisi ve eğlence-müzik-hoyrat gibi konular işlenmiştir.

III. Bölüm'de "Ölüm" başlığı altında inanç alanından defin törenlerine ve definden sonra yapılan uygulamalara yer verilmiştir.

IV. Bölüm'de çeşitli konularla ilgili hak inançları üzerinde durulmuş. Sayılar, rüya, uğur-uğursuzluk, ahiret, kıyamet, insan uzuvları ve davranışları, yemek kültürü gibi çeşitli konular ve bunların çevresinde oluşan inanç ve uygulamalar işlenmiştir.

Kitap, alan araştırmasına dayanan bir çalışma olması dolayısıyla zengin bir kaynak kişi listesi ve kaynakça verilerek sonlandırılmıştır.

ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ

Ayşegül Gözel

Hacer Tokyürek'in bu çalışması, Uygurca metinlerde geçen Budizm ve Manihaizm terimlerini ayrıntılı olarak ele alan bir eserdir.

6-13. yüzyıllar arasında, bugünkü Doğu Türkistan'da yerleşik bir düzen kuran Uygurlar; Budizm, Manihaizm ve Hristiyanlık dinlerini benimsemişlerdir. Özellikle Budizm ve Manihaizm gibi iki büyük dini kabul ederek kültür çevrelerini genişletmişlerdir. Bu dinlerin kutsal kitaplarını Uygurcaya çevirmişlerdir. Bu tercüme faaliyetlerinde başarılı da olmuşlardır. Çevirdikleri eserlerdeki dinî terminolojiyi çoğunlukla Türkçeleştirmişlerdir.

1908 yılından beri Uygurcanın belgeleri işlenmektedir. Ancak Uygurca dinî terimler hakkında bütün Uygurca metinleri kapsayan bir çalışma yoktur. R. R. Arat'ın "Uygurlarda İstilahlara

Dair" (*Türkiyat Mecmuası*, S 7-8, 1942, s. 56-81) adlı makalesi, dinî terimler üzerinde yapılan ilk önemli çalışmadır. Arat'ın Budizm'in temel özelliklerini ve buna ait terimleri ele alan makale boyutundaki bu çalışması, şablon olarak da metodik bir eserdir.

Arat'tan sonra, yayınlanan Uygurca metinler çok artmıştır. Uygurca bilgimiz de derinleşmiştir. Hacer Tokyürek'in eseri, daha fazla metin taramasına dayandığı gibi; terimler de daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Eser, "Giriş", "Budizm ve Budizm Terimleri", "Manihaizm ve Manihaizm Terimleri", "Eski Uygurca Metinlere Göre Budizm'in Manihaizm'e Etkisi", "Sonuç" ve "Dizin" olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde (s. 13-18); Budizm ve Manihaizm'in ortaya çıkışı, yayılma alanları ve Türklerin bu dinlerden etkilenmeleri ve benimsemeleri hususu açıklanmıştır.

"Budizm ve Budizm Terimleri" bölümünde (s. 19-460), Eski Türkçe Budist terimleri incelenmiştir. Eserin en geniş